

תכנית אב אגם כפר ברוך

סיכום ישיבה ראשונה בנושא חקלאות ושימור קרקע

25.1.2015

משתתפים:

- יועצת התוכנית – לירון אמדור.
- רשות ניקוז ונחלים קישון – אורי רגב, טל רטנר.
- המשרד להגנת הסביבה - דרור פבזנר.
- משרד החקלאות – נתי גלבוע, סולימאן זועבי, וחד קבלאן, כפיר מאיר.
- מרכז חקלאי העמק – משה בן שחר (טושקו), עודד כהן.
- צוות הניהול - נועה תמרי, רן מולכו, אביטל רבן.

חלק א' - הצגת הפרויקט

רקע כללי על פרויקט אגם ברוך - רן מולכו:

מטרת הפרויקט הנוכחי היא פיתוח סביבתי ואקולוגי של מתחם מאגר ברוך הישן. הפרוייקט יכלול תכנון מחדש של 5,000 הדונם המושפעים ישירות מהסכר הקיים במאגר הישן תוך שיקום אקולוגי וסביבתי. במקביל יישמר תפקודו ההנדסי של המתקן בתפיסת מי שיטפונות וויסות הזרימה השטפונית במורד הקישון.

מטרת הפגישה היא איסוף מידע על מצב קיים וסקירת האפשרויות, המגבלות וההזדמנויות בהיבטים החקלאיים.

סקירה של מצב קיים + מצגת - ד"ר לירון אמדור.

כללי

המשבצות החקלאיות סביב האגם מעובדות ברובן על ידי גדי"ש העמק (שותפות של הקיבוצים שריד, גבת ורמת דוד), קיבוץ יפעת, וכן מושב כפר ברוך. הגידולים הם גידולי שדה וירקות בשטח פתוח. לגדי"ש העמק יש חלקה אורגנית בצפון האגם. ישנן 2 דרכים החוצות את פשט ההצפה ומשרתות את החקלאים. החקלאים מבקשים לשמור מעברים אלה, שכן הם חיוניים לתפעול הגידולים משני עברי המתחם. ברחבי העמק, בסמוך

למאגר ברוך, היו דרכים חקלאיות רבות שנסגרו בעקבות הנחת מסילת הרכבת, לא ניתן לסגור דרכים נוספות כולל כאלו העוברות בתחום הפארק המתוכנן.

שטחי העיבוד של מושב היוגב נמצאים דרומית לאגם. בשטחים אלו נטועים מטעים, זיתים, חממות ורדים ועוד.

רעיה

סביב שטח האגם קיימת רעייה עונתית מוסדרת (פעילות הרעיה נעשית בהיתרים, אותם מוציאים הישובים). רעייה לא מוסדרת קיימת על שטח פשט ההצפה.

בשטח כ-4-5 רועים מיישובים ערביים באזור. משפחות שעוסקות בפעילות זו עשרות שנים, מאז שנות ה-50'. העדר מונה כ-300 ראש בקר וכ-300-400 כבשים.

תועלות מפעילות הרעיה: שמירה על שטח נקי מעשבייה ומניעת שריפות.

לעומת זאת, לדברי חלק מהחקלאים- כיום מחנה הרעיה מהווה מפגע.

התייחסות מהפורום:

- הרעיה מסייעת בממשק הצומח באזור. היא עונתית. הרועים יוצאים מהשטח בחורף ושבים לקראת הקיץ. ניתן לשלב את הרועים בממשקי תיירות (למשל אירוח בדואי).
- יש להסדיר את הרעיה בתחומי האגם.
- מוצע להגיע אל הרועים ולשתפם בתכנון המתגבש. לרתום את הרועים לשמירת הטבע: ממשק שריפות, שמירה מפני פלישות.
- ניתן לשלב את הרועים כחלק משילובם בפרויקט לאירוח בדואי.

ריסוסים

ריסוסים מתבצעים בתדירויות שונות תלוי בסוג הגידול – בחלק מהגידולים רק פעם אחת בשנה ובאחרים לעיתים מזומנות יותר, עד פעם בשבוע. רוב הריסוסים מבוצעים מהקרקע. בשטחים שמזרחית לאגם, בחורף, ריסוס אווירי, מדויק יחסית, בגובה 5 מ' מהשדה. לפי התקנות הקיימות בריסוס מהאוויר יש לשמור על חייץ של 50 מ' מנחלים (אין תקנות בדבר מרחקי ריסוס קרקעי מנחלים). לעת עתה לא שוקלים להרחיב את שטחי החקלאות האורגנית סביב המתחם. דישון מתבצע מהקרקע.

התייחסויות הפורום

- אפשר לבצע את הריסוסים בבוקר. מצד שני אם צריך לקבוע אזור חיץ ללא ריסוסים, הוא צריך להילקח משטח הפארק ולא מהשטח החקלאי.

תיירות ופיתוח בשטח הפרויקט ובסביבתו

בישובים סביב האגם קיימת תשתית מצומצמת של תיירות. רוב האטרקציות הן אטרקציות יומיות. דוגמאות: בכפר ברוך כ-10 צימרים, "ברוחים בכפר", יזם מקדם תכנית להפיכת מחסן הדייג למסעדה ומרכזי מבקרים לקבוצות. כמו כן מצוי לול שניתן לשלב פעילות תיירותית.

במושב היוגב אושרה תכנית פל"ח לצימרים, אטרקציות: קרקס חקלאי, חנות פרחים, כרמל יבולים, סדנאות בישול, שביל אופניים לאגם, משקי בע"ח שניתן לפתח לתיירות. בנוסף, כפר ברוך מקדם תכנית לתעסוקה בסמוך לאגם (80 דונם), יתכן מתקן ביו-גז. הרחבת כפר ברוך (מגורים) נושקת לאגם - תכנית מאושרת ובביצוע.

התייחסויות מהפורום:

- יש לקחת בחשבון שהגדלה משמעותית של הטיילות לאזור יכולה להוות עומס והפרעה למרקם החיים בישובים הסמוכים (פקקי תנועה, חדירת מטיילים לישובים ורעש).

טיילות בשטחים חקלאים

בישראל מוכרות היטב ההשפעות של המטיילים על החקלאות: גניבת תוצרת חקלאית, פגיעה במשק החקלאי - כניסת טרקטורונים וג'פים לתוך שדות, רמיסת גידולי שדה, פגיעה בעצי מטע, הטרדת חיות במשק, הפצת מחלות וטרינריות, הפצת עשבים, פתיחת שערים / סגירת שערים במרעה, פתיחת ברזים, פגיעה בזדון: השלכת פסולת, שריפות, חיתוך גדרות, חשש מהפקעת קרקעות לטובת שבילים, גניבה ופגיעה בציוד חקלאי, יצירת עומסים בדרכים חקלאיות, פגיעה בפרטיות.

כמו כן, בתודעה הציבורית אין הכרה בכך שהשדה החקלאי הוא מקום עבודה והטיול בו כרוך בסכנות. בין היתר: חשיפה לריסוסים, תאונות מול כלים חקלאיים כבדים, תאונות אל מול בעלי חיים במרעה, שתיית מי קולחין, היבטים ביטוחיים - מי מפצה את המטייל שנפגע בשטח החקלאי? ואת החקלאי שמטייל פגע בו?

מאידך, ישנן תועלות בשילוב בין טיול וחקלאות, ביניהן: גיוון התעסוקות בנוסף לחקלאות, קישור לעסקים תיירותיים במשק (צימרים, הסעדה...), עוד "עיניים במרחב" – המטיילים מרתיעים גנבים, משליכי פסולת, מתריעים על מפגעים, וכיו"ב. אם ניתן להביא למצב שהרשויות משלמות לחקלאי עבור תחזוקת השביל, נוצרת הכנסה נוספת לחקלאי, לכידות קהילתית וגאווה מקומית (התושבים הופכים ל"מדריכי תיירים" עם מודעות לערכי האזור).

הוצגו היבטים כלכליים של טיול במרחב החקלאי – ניתוח עלות/תועלת. כמו כן, ניתנו המלצות תכנוניות לצמצום פגיעה פוטנציאלית בפעילות חקלאית. לדוגמה: שביל קצר ומעגלי, מצויד בתשתיות ומתקנים – הצללה, ספסלים, שילוט, אשפתונים, אזור חניה בראש השביל.

חובה ליצור חייץ פיזי בין השטח החקלאי המעובד ושביל הטיול, אם כי לא חייבת להיות גדר. החייץ יהיה בשטח הפרויקט ולא על חשבון השטחים החקלאיים. דוגמאות לחייץ שאינו גדר: הפרשי מפלסים, רצועת צמחיה, בולדרים, גזעי עצים. חשוב מאוד למנוע כניסת רכבים וטרקטורונים לשביל.

התייחסויות הפורום:

- יש להגדיר לאיזו כמות מטיילים השטח מתוכנן. האם מודל עין אפק או אגמון החולה?
- יש להגביל את תנועת המטיילים כדי שלא לפגוע בשטחים החקלאיים. פארק עמק המעינות היא דוגמה שיש ללמוד ממנה: אין כניסת רכבים למתחם, הפרדה בין שטחים חקלאיים לשטחי הטיילות בפארק. צריך להיקבע קוד למטייל בפארק, צריכים להיקבע ממשקי ניהול ברורים. כמו כן צריכים להיקבע אמצעי שיפוי לחקלאים בגין נזקים שיגרמו עקב תנועת המטיילים.
- צריכות להיקבע ככל הניתן דרכים העוקפות את השטחים החקלאיים. גדרות וחייץ פיזי בין הפרויקט לשטח החקלאי, חייץ זה יהיה משטחי הפרויקט ולא מהשטחים החקלאיים- חיוני ולא על חשבון החקלאי.

המלצות חברתיות-משפטיות

על בסיס הנסיון שנצבר, ההמלצה היא לבצע הסדרה פורמאלית של צרכי החקלאים אל מול הפעילות התיירותית. פירוט: תוואי השבילים, תחומי האחריות של החקלאים והרשויות (מועצה אזורית / משרדי ממשלה), קוד ההתנהגות המצופה מהמטיילים, גורמי התחזוקה, הישות המבטחת ועוד.

התייחסויות הפורום:

- דרכי הגישה הקיימות וכן אלו החוצות את שטח ההצפה חיוניות לתנועת החקלאים ולתפעול השוטף של פעילות. צריך להסדיר עניין זה.
- קביעה של גוף האחראי לניהול שוטף של השביל ופתרון קונפליקטים עתידיים.
- טיפול בנושא הביטוחי הן של המטיילים והן של החקלאים.
- ניסוח "קוד התנהגות למטייל בשביל" ופרסומו בשלטים לאורך השביל, במפות וחומר תיירותי-פרסומי.

הצעות תכנוניות לבחינה וחשיבה

- כניסה ראשית מכיוון כפר ברוך: חניה בתחנת הרכבת; דרך חקלאית קיימת; מחסן הדגים כמרכז מבקרים + הסעדה. (התייחסות הפורום בהמשך)
- כניסה משנית מכיוון היוגב: בכניסה למושב, הסדרת שביל האופניים, הקמת אזור חניה, קישור לתיירות חקלאית קיימת. (התייחסות הפורום לסעיף זה בהמשך).
- מניעת כניסת רכבים ממונעים לפארק (מודל פארק המעינות / אגמון החולה).
- הפרדה בין שטחי התיירות/שטח הרחבת כפר ברוך, לבין המטיילים.
- מערכי סיור משולבים: פארק אגם ברוך + תיירות חקלאית בכפר ברוך / היוגב.
- חיבור לשבילי אופניים אזוריים: קישון, מעיין היוגב.

התייחסויות הפורום לכניסה משנית מכיוון היוגב¹:

- מדובר בדרך נוף קק"ל – הדרך הלבנה. המצב הפיסי של הדרך גרוע ביותר ובנוסף על הדרך יש תנועה רבה של רכבים ובדגש לרכבים חקלאיים, משאיות, טרקטורונים, אופנועים. צריך לבדוק איך מסדירים את הדרך כך שתהיה בטיחותית, תקינה, מתוחזקת (באחריות מי התחזוקה), שלא תגרום למפגעי אבק ושתעמוד בעומסי התנועה הנוספת הצפויה. החלק הדרומי של דרך זו נמצא בתוך משבצת היוגב, מה שעלול לחשוף את מושב היוגב לטענות על מפגעי בטיחות. הדרך מתחברת בקצה לאזור המגורים החדש של מושב היוגב תב"ע ג/17676 – בעתיד יהיה צורך להזיז את תוואי הדרך או לסגור אותו (קטע קצר) – לא יתאפשר מעבר של תנועה אזורית באזור

¹ התייחסות יהודה פינסקר שהתקבלה לאחר הדין והתוספה לסיכום זה.

המגורים של מושב היוגב – יש רעיונות לפתרון ולתוואי חדש אבל צריך לקבוע מי אחראי לביצוע.

כביש הכניסה למושב היוגב שבאחריות מע"צ והמועצה האזורית עמק זרעאל (מוביל לכניסה לדרך הנוף) – מצבו הן הנדסית והן בטיחותית מהגרועים בארץ. במצבו הנוכחי לא יכול לקלוט תנועת רכבים נוספת – נדרש עירוב מע"צ בתכנון. עוד מומלץ כי כאשר יהיה תכנון חדש לכביש הכניסה כולל ביצוע, יש להכניס לתוכנית לצד הכביש שביל אופניים/צעידה, עד למסעף הכניסה למושב היוגב.

התייחסויות הפורום למחסן הדגים כמרכז מבקרים + הסעדה.

- פיתוח מבני הסעדה ומתקנים רק בצמידות ליישובים. לא תותר הקמת או השמשת מבנים בשטח הפארק. הפארק הינו שטח פתוח וצריך להישאר כזה.

המגוון הביולוגי והשפעתו על החקלאות: ציפורים ויונקים

עגורים גורמים נזק רב לחקלאות וגם עפרונים. לגבי חזירי בר, הדעות חלוקות.

הצעה: לקבוע "כושר נשיאה" - כמה בעלי חיים לסוגיהם אמורים לחיות בפארק, ולקבוע כללים למצב שבו כמות בעלי החיים עולה על זו שנקבעה. במקרה של השבת בעלי חיים שחיו בעבר בשטח וכיום אינם מתקיימים בו - לנתח מראש את ההשפעות הצפויות על החקלאות.

חשוב שתהיה לחקלאים כתובת למי לפנות בנושא.

התייחסויות הפורום:

- השבת בעלי חיים תיעשה אך ורק תוך יידוע והסכמת החקלאים. שלא ייווצר מצב שמובאים מיני חי או צומח לאזור, יוצאים משטח הפארק ומסבים נזק.
- יש לקבוע ממשק עם בעלי החיים הקיימים בשטח – גידור נגד חזירי בר, האכלה זומה של עגורים – ללמוד מהמודל בחולה.

שינוי בממשקים החקלאיים לטובת הטבע

יש לבחון אלו שינויים צריך / ניתן לעשות, אם בכלל, בכל הנוגע לריסוסים, לצורך הקטנת ההשפעה על מערכות טבעיות (נדרשת חוות דעת בנושא מהאקולוג המלווה את הפרויקט). לריסוסים יש גם השפעה "תדמיתית" על המטיילים. תקנות ריסוסים ליד מקווי מים מתייחסות רק לריסוס מהאוויר ולא מהקרקה, לא יתבצע ריסוס מהאוויר במרחק

הנמוך מ-50 מ' מנחל, אין מגבלה על ריסוס מהקרקע. מה בנוגע לריסוסים שעורכת מקורות? לגבי דישון- לבחינת האקולוג אם יש השפעות מזיקות.

שאלת התועלות לחקלאים מהפרויקט

שימור קרקע – אחת הבעיות המרכזיות בעמק זרעאל היא ששכבת הקרקע העליונה הפוריה עוברת תהליכי סחיפה. חלק מהחקלאים עושים עיבוד משמר מיוזמתם. האזור לא מוגדר כאזור בסיכון על ידי משרד החקלאות. בחלקות משותפות במושבים - לא מיושם, החכרה קצרת טווח לחקלאים. אחת השאלות המרכזיות היא, כיצד ניתן לרתום את פרויקט אגם ברוך כדי לסייע בשימור הקרקע באזור? ישנן דרכים שונות לצמצום הסחף, כגון: הקטנת מהירות הזרימה בערוצי ניקוז ע"י הרחבתם, נטיעות בערוצים וכיו"ב.

מים – כיום קיימת בעיה אמיתית של מחסור במים לחקלאות. עקב בעיית ההמלחה, המאגר התפעולי של מקורות מרוקן בצורה יזומה לפני עונת הקיץ, במקום להוות אוגר של מים בכל/ברוב חודשי השנה עבור חקלאי העמק.

הוצע לעשות 2-3 קידוחים על מנת לשאוב את המים הארטזיים (מים מלוחים שעולים וגורמים להמלחת מי המאגר).

התייחסויות הפורום:

- יש למצוא הנוסחה שתיתן תמריץ לחקלאים לשתף פעולה עם פרויקט כזה. תמריץ יכול להיות יותר מים במאגר ו/או שימור קרקע לטובת החקלאים.
- כל חובה שתושת על החקלאים (עיבוד משמר או חקלאות אורגנית) עלולה לפגוע בהכנסות החקלאי. עניינו של החקלאי הוא לא להיות "מורה דרך" או "שומר הפארק" אלא בעיקר לדאוג שלא תהיינה הפרעות ונזקים לפעילות החקלאית כיום ובעתיד.

כתבו:

צוות הניהול, ליגמ - אורבניקס